

EDMUND HUSSERL:

ČISTÁ FENOMELÓGIA, JEJ METÓDA A OBLASŤ VÝ- SKUMU

Inauguračná prednáška na univerzite vo Freiburgu im Breisgau 3. mája 1917

Slovenskému čitateľovi predkladáme text inauguračnej prednášky, v ktorej sa Edmund Husserl pokúsil stručne vyložiť svoj filozofický zámer. Husserl nastúpil na miesto profesora po Heinrichovi Rickertovi a prednášku predniesol až rok po svojom príchode na univerzitu vo Freiburgu (apríl 1916). V poznámke vydavateľa (Samuel Jsseling, Lovaň) sa uvádza, že nad jej znením Husserl pracoval viac než päť mesiacov, pričom text sa mu nedarilo dokončiť. Namiesto dvojhodinovej prednášky vznikali objemné rukopisné záznamy fenomenologických výskumov, ktoré neskôr zoradila Husserlova asistentka Edith Steinová a nachádzajú sa v Husserlovom archíve v Lovani pod názvom Fenomenológia a psychológia a Fenomenológia a teória poznania. Na dokreslenie historického pozadia doby vzniku tejto prednášky spomeňme dve okolnosti. Prvá je osobná: V marci 1916 zahynul na fronte 1. svetovej vojny Husserlov syn Wolfgang. V apríli 1917 utrpel vážne zranenie jeho druhý syn Gerhart. V júni zomiera Husserlova matka. Druhá sa týka dobového filozofického publika, ktorému Husserl znenie prednášky (či už priamo, alebo nepriamo) adresoval. V sále sú takmer isto prítomní Heinrich Rickert, ktorý Husserla na svoje miesto odporučil, a jeho asistent Martin Heidegger. Na nemeckých univerzitách, a teda, v priamom zábere Husserlovho filozofovania medzi inými pôsobia Karl Jaspers (Heidelberg), ktorý sa s Husserlom osobne zoznámil v roku 1920; Ernst Cassirer (Berlín); Max Scheler (Mníchov) navštevuje Husserla od roku 1901 a Paul Natorp (Marburg), ktorý Husserla prvýkrát navštívil v roku 1909. Rok 1917 je posledný, ktorý v akademickom prostredí strávil Husserlov oponent z mladých čias (1891 – 1894) – Gottlob Frege.

Na preklade sa cennými radami podieľali Mgr. Róbert Maco a Mgr. Jaroslava Kunschová, za čo im patrí moje úprimné poďakovanie.

Fedor Blaščák

Veľavážené zhromaždenie, ctení kolegovia, milí študenti!

Historická epocha, do ktorej nás i našu životnú prácu postavil osud, je epochou ohromného vývoja vo všetkých oblastiach pôsobenia ľudského ducha. Čo vďaka námahe predchádzajúcich generácií dozrelo do harmonickej uzavretosti, to, čo sa ako pretrvávajúci štýl v každej sfére kultúry zdalo byť upevnené ako metóda a norma, sa

opäť dostalo do pohybu. Hľadajú sa nové formy, v ktorých by sa neuspokojený rozum mohol voľnejšie rozvinúť. Je to tak v politike, v hospodárstve, v technike, v umení a v neposlednom rade aj vo vedách. Ako sa len za niekoľko desiatok rokov úplne zmenili samotné matematické prírodné vedy – klasické vzory teoretickej dokonalosti!

Do tohto obrazu patrí aj filozofia. Formy, do ktorých od čias zosadenia Hegelovej filozofie smerovali tvorivé výkony, boli v podstate formami novej renesancie. Sú to tie, ktoré znovuoživujú a kriticky rozvíjajú filozofie, ako ich z hľadiska metodického typu a základného myšlienkového obsahu vytvorili veľkí myslitelia minulosti.

Oproti takejto sekundárnej produktivite „znovuoživených“ filozofií si v poslednej dobe razí cestu aj požiadavka úplne pôvodnej filozofie, filozofie, ktorá sa prostredníctvom radikálneho vyjasnenia zmyslu a motívov filozofickej problematiky snaží preniknúť k pôvodným základom, kde sa pre tieto problémy musí nájsť skutočne vedecké riešenie.

Vyrástla nová základná filozofická veda – čistá fenomenológia. Je to veda úplne nového typu s neobmedzeným rozsahom. Jej metodická prísnosť nezaostáva za žiadnou z novodobých vied. Vychádzajú z nej všetky filozofické disciplíny, jedine jej vypracovanie im dáva ich skutočnú silu. Až vďaka nej je filozofia ako prísna veda vôbec možná. Chcem tu hovoriť o čistej fenomenológii, o jej – pre prirodzene nasmerovaný pohľad najskôr neviditeľnej – oblasti bádania a o jej metodickej osobitosti.

Nazýva sa vedou o čistých fenoménoch. Predovšetkým treba rozvinúť tento určujúci pojem fenoménu, ktorý – mimochodom, nejasný a rôzne označovaný – vznikol už v 18. storočí.

Naším východiskom je nevyhnutná korelácia medzi predmetom, pravdou a poznaním, pričom tieto slová používame v tom najširšom význame. Každému predmetu zodpovedá nejaký ideálne uzavretý systém právd, ktoré o ňom platia, a na druhej strane nejaký ideálny systém možných zážitkov poznania, pomocou ktorých môže tento predmet a jemu prináležiace pravdy dôjsť k danosti pre poznávajúceho. Všimnime si tieto zážitky. Na najnižšom stupni poznávania sú to zážitky skúsenosti, všeobecnejšie povedané, zážitky v origináli uchopujúceho nazerania.

Podobne to zjavne platí aj pre všetky druhy nazeraní a iných predstáv, nech už majú charakter púhych sprítomnení, v ktorých (ako v spomienkach, obrazných nazeraniach alebo symbolických predstavách) nie je to, čo nazeráme, telesne vedomé, ale je dané len v opätovnej spomienke, je obrazne alebo v symbolickom poukaze sprítomnené a pod., nech už je pritom hodnotenie skutočnosti akokoľvek premenlivé. Teda aj fingujúce nazerania sú samy osebe nazeraniami predmetov a obsahujú v sebe „fenomény predmetov“, ktoré tu, pravdaže, nie sú charakterizované ako skutočnosti. Aby vyššie, teoretické poznanie mohlo vôbec začať, musia byť predmety príslušných oblastí nazerané v origináli, napr. o prírodných objektoch musíme mať skúsenosť pred každou teóriou. Skúsenosť je vedomie, ktoré to, čo nazerá, hodnotí ako skutočné a ktoré je samo osebe vedomím o príslušnom prírodnom objekte, a síce vedomím o ňom ako o origináli; objekt je uvedomovaný ako telesne jestvujúci. Inými slovami, predmety by neboli pre poznávajúceho ničím, keby sa mu „nejavili“, keby o nich

nemal žiaden „fenomén“. Fenomén tu teda znamená určitý obsah vlastný príslušnému nazerajúcemu vedomiu, ktorý je substrátom príslušného hodnotenia skutočnosti.

Podobne to platí aj o priebehoch rozmanitých nazeraní, ktoré sa spájajú do jednoty *kontinuálneho vedomia* o jednom a tom istom predmete. Spôsob danosti predmetu v jednotlivých nazeraniach sa môže neustále meniť, jeho zmyslový sa „obraz“ môže napríklad pri prechode od jedného vnemu k stále novým vnemom neustále meniť: pri každom priblížení alebo oddialení, pri každom pootočení a obrátení, zhora a zdola, sprava alebo zľava neustále „vyzerá“ inak. Jednako však nemáme v priebehu takýchto postupností vnemov s ich premenlivými zmyslovými obrazmi nazerajúce vedomie meniacej sa mnohosti, ale vedomie len o jednom a tom istom, ibaže premenlivo sa dávajúcim objekte. Inými slovami: celou rozmanitosťou fenomenálneho dávania prechádza, a to v čistej imanencii vedomia, istá *fenomenálna jednota*, istý jednotný „fenomén“. Z osobitosti takýchto situácií vychádza prirodzená tendencia upraviť pojem fenoménu. „Fenoménom“ nazveme nielen prebiehajúcu názornú *jednotu*, ale aj rozmanito sa meniace spôsoby jej dávania, napr. neustále sa meniace obrazy vecného predmetu z rôznych perspektív.

K opätovnému rozšíreniu oblasti tohto pojmu dochádza vtedy, keď sa zameriame na vyššie poznávacie funkcie, na mnohotvárne akty a súvislosti vzťahujúceho, spájajúceho, chápujúceho, teoretizujúceho poznávania. Každý jeden z týchto zážitkov je pritom opäť sám osebe vedomím o svojom – na základe myslenia tak a tak charakterizovanom – predmete, ktorý môže byť napríklad charakterizovaný ako člen spojenia, ako subjekt alebo objekt vzťahu atď. Na druhej strane, jednotlivé zážitky sa zjednocujú do *jedného* vedomia, ktoré v sebe konštituuje *jednu* syntetickú predmetnosť, teda napríklad nejaký predikatívny stav vecí alebo teoretickú súvislosť, to, čo vyjadrujú vety typu Predmet má také a také vlastnosti; Predmet je celok zložený z tých a tých častí; Zo vzťahu A vyplýva vzťah B atď.

Všetky podobné synteticky predmetné útvary sú teda vedomé v takýchto mnohočlenných aktoch pripojených k vyšším jednotám vedomia, a to uvedomované prostredníctvom imanentne konštituovaných fenoménov, ktoré pritom slúžia ako substrát rozličných hodnotení: istá pravda alebo pravdepodobnosť, možnosť atď.

Pojem fenoménu sa opäť prenáša aj na meniace sa spôsoby vedomia, napr. spôsoby jasnosti a nejasnosti, viditeľnosti a neviditeľnosti, akými si môžeme uvedomovať jeden a ten istý vzťah alebo spojenie, jeden a ten istý stav vecí, jednu a tú istú logickú súvislosť a pod.

Zhrňme: Pôvodne sa pojem fenoménu vzťahoval na obmedzenú sféru zmyslovo vecných daností, prostredníctvom ktorých sa príroda ukazuje vo vnímaní. Nepozorovane sa rozšíril aj na každé zmyslovo predstavované ako také. Potom sa však rozšíril aj na sféru syntetických predmetností, ktoré sú uvedomované vo vzťahujúcich a spájajúcich syntézach vedomia, a to tak, ako sú v týchto syntézach uvedomované; presiahol pritom všetky spôsoby, akými môže byť niečo vedomé dané, až napokon obšiahol celú ríšu vedomia vôbec spolu so *všetkými* druhmi vedomia a so *všetkými* zložkami, ktoré sú v nich imanentne vykázaťelné. Povedal som so *všetkými* druhmi vedomia: pojem fenoménu teda zahŕňa aj každé cítenie, túženie, chcenie spolu s ich

imanentnými „obsahmi“.

Takéto rozšírenie pojmu fenoménu dobre pochopíme vtedy, ak budeme mať na zreteli to, že aj vôľové a emocionálne zážitky majú v sebe charakter vedomia niečoho a že veľké kategórie predmetov, akými sú všetky kultúrne predmety, všetky hodnoty, tovary a diela, sa *ako také* môžu stať predmetom skúsenosti, resp. môžeme im porozumieť a predstaviť si ich *len vďaka* účasti emocionálneho a vôľového vedomia. Tak napríklad v predstavách bytosti, ktorej by chýbali akékoľvek estetické vlohy (bola teda by takpovediac esteticky slepá), by sa nemohol objaviť žiaden predmet z kategórie umeleckých diel.

* * *

Vyjasnili sme si pojem fenoménu, čím získavame prvú predstavu o všeobecnej fenomenológii: Podľa toho by bola vedou o všetkých fenoménoch predmetov vedou o všetkých predmetoch čisto z hľadiska toho, prostredníctvom akých určení sa ponúkajú v samotnom vedomí, a o tom, akými premenlivými spôsobmi k tomu dochádza. Mala by preto preskúmať, ako vyzerá to, čo je ako také obsahom vnímania, spomínania, fantázie, obrazného predstavovania, symbolizovania, a to podľa udeľovania zmyslu a charakterizovania, ktoré vnímanie, spomínanie, fantázia, obrazné predstavovanie atď. samé osebe vykonávajú. Mala by tiež preskúmať to, ako vyzerá ako také ono koligované v koligovaní, rozdeľované v rozdeľovaní, produkované v produkovani, a preskúmať, ako každé myslenie v sebe fenomenálne „má“ ono myslené. Rovnako by mala preskúmať, ako vyzerá v estetickom hodnotení ono hodnotené ako také, v praktickom utváraní ono utvárané atď. Chce stanoviť to, čo sa ohľadom toho dá vypovedať s teoreticky všeobecnou platnosťou. Je zrejmé, že skúmanie sa popritom bude musieť vzťahovať aj na vlastnú podstatu samotného vnímania, spomínania a iných druhov predstavovania, myslenia, hodnotenia, chcenia a konania, na ich vlastnú podstatu, to znamená tak, ako sa tieto akty dávajú v imanentne nazerajúcej reflexii. Karteziánsky povedané: Skúmanie zahrnie rovnako *cogito* samo osebe, ako aj *cogitata qua cogitata*. Samozrejme, jedno je s druhým pri skúmaní nerozlučne prepletené tak, ako je to aj v bytí.

Ak sú toto témy fenomenológie, potom ju možno označiť aj ako vedu o vedomí vôbec, a to čisto ako o vedomí ako takom.

Pre bližšiu charakteristiku tejto vedy a jej metódy zavedieme najskôr jednoduché rozlíšenie, a to rozlíšenie medzi fenoménom a objektmi v pregnantnom zmysle slova. Všeobecne logicky povedané, predmet je všetko to, čo môže byť subjektom pravdivých predikácií. Ak to teda chápeme takto, je predmetom aj každý fenomén. V rámci tohto širšieho pojmu predmetu, a špeciálnejšie v rámci pojmu „individuálny predmet“ však oproti sebe stoja *objekty* a *fenomény*. Objekty, napr. prírodné objekty, sú predmety vedomiu cudzie. Sú to síce predmety, ktoré sú predstavované vo vedomí a ktoré sú v ňom kladené ako skutočné, ale vedomie, ktoré ich zakúša a poznáva, je také podivuhodné, že svojim vlastným fenoménom dáva zmysel javov objektov, ktoré sú vedomiu cudzie, a tieto „vonkajšie“ objekty poznáva v zmysel-spoznávajúcich

procesoch. Objektmi v pregnantnom zmysle teda nazývame také predmety, ktoré samy nie sú zážitkami vedomia a nie sú ani ich imanentnými zložkami.

Týmto sa do ostrého kontrastu dostávajú dva druhy vied: na jednej strane veda o vedomí samom osebe – fenomenológia, na druhej strane súhrn „objektívnych“ vied.

Predmety týchto proti sebe stojacich vied sú zjavne vo vzájomnej korelácii. Týmto predmetom zodpovedajú dva od základu odlišné druhy skúsenosti a následne nazerania vôbec: *imanentná* skúsenosť a *objektívna* skúsenosť, nazývaná aj „vonkajšia“ alebo transcendentná. Imanentná skúsenosť spočíva čisto v nahliadajúcom pohľade reflexie, ktorá uchopuje vedomie a to, čo je uvedomované ako také v jeho absolútnej identite (Selbstheit).¹ Napríklad zaľúbenie alebo túžba, ktoré práve prežívam, vstupujú do mojej skúsenosti prostredníctvom čisto spätného pohľadu a sú ním absolútne dané. Čo toto „absolútne“ znamená, o tom nás poučuje nasledujúci kontrast: skúsenosť o nejakej vonkajšej veci môžeme mať len vďaka tomu, že sa nám zmyslovo dáva v tom či onom odtienení. Zaľúbenie sa nedáva premenlivo, neponúka žiadne meniace sa perspektívy alebo obrazy, nemôžeme sa naň pozerieť zhora alebo zdola, zďiaľky alebo zblízka. Nie je to nič, čo by bolo vedomiu cudzie, čo by sa ešte len malo dávať prostredníctvom fenoménov, ktoré sú *niečím iným, než je ono samo*, toto zaľúbenie je predsa samo vedomím.

S tým súvisí to, že bytie niečoho, čo je dané v imanentnej reflexii, je nepochybné, zatiaľ čo vzhľadom na ono zakúšané vo „vonkajšej“ skúsenosti vždy vyvstáva možnosť, že sa to v postupe k novým skúsenostiam vykáže ako klamlivý objekt – ako ilúzia.

Pritom skúsenosť imanentná a transcendentná na seba pozoruhodným spôsobom na seba nadväzujú: zmenou postoja môžeme voľne prechádzať od jednej k druhej.

V prirodzenom postoji zakúšame napr. prírodné procesy, sme k nim privrátení, pozorujeme ich, opisujeme, pojmovo ich určujeme. V našom zakúšajúcom a teoretizujúcom vedomí pritom prebiehajú mnohotvárne zážitky vedomia s neustále sa meniacimi imanentnými zložkami. Pozorované veci sa prezentujú v kontinuálne plynúcich aspektoch, ich tvary sa určitými spôsobmi odtieňujú z hľadiska perspektívy, zmyslové dáta rôznych zmyslov sú určitými spôsobmi ponímané napríklad ako jednotné zafarbenia zakúšaných tvarov alebo ako z nich vyžarujúce teplo. Takto poňaté zmyslové kvality sú vzťahujúcim, kauzálnym ponímaním priradované k reálnym okolnostiam. Všetko toto udeľovanie zmyslu sa odohráva vo vedomí v postupnostiach zážitkov, ktoré plynú určitým spôsobom. Človek v prirodzenom postoji však o tom nič nevie. *Vykonáva* skúsenostné, vzťahujúce, spájajúce akty, ale zatiaľ čo ich vykonáva, nesmeruje svoj pohľad na ne, ale na predmety, ktoré sú prostredníctvom nich uvedomované.

¹ Nemecký výraz *Selbstheit* nemá v slovenčine ekvivalent. Prekladám ho výrazom *ipseity*. Na tomto mieste pojem *ipseity* neodkazuje na logický vzťah relácie k sebe samému, ale označuje súhrn špecifických vlastností, vďaka ktorým je príslušná entita vo vedomí identifikovateľná ako ona sama (podobne ako v prípade výrazu „identita osoby“, ktorý znamená „vlastné ja“ – pozn. prekl.).

Na druhej strane môže svoj prirodzene nasmerovaný pohľad kedykoľvek zmeniť na fenomenologicko-reflektujúci pohľad, z každého práve plynúceho vedomia, a tým vôbec z nekonečne mnohotvárneho sveta fenoménov môže spraviť tému svojich fixujúcich pozorovaní, opisov či teoretických skúmaní, skrátka skúmaní, ktoré nazývame fenomenologické.

* * *

Natíska sa tu však otázka, ktorú v súčasnom stave filozofie možno označiť za jednu z najrozhodujúcejších. Nie je to, čo sme práve charakterizovali ako imanentnú reflexiu, jednoducho identické s vnútornou, psychologickou skúsenosťou? Nie je teda uvedené hľadisko skúmania vedomia so všetkými jeho fenoménmi psychológiou? Hoci doterajšia psychológia zanedbala systematický výskum vedomia, hoci slepo prešla popri všetkých radikálnych problémoch toho, ako v imanencii vedomia dochádza k udeľovaniu predmetného zmyslu, predsa sa zdá jasné, že takéto skúmania patria do psychológie, ba musia byť pre ňu základné.

Až po zodpovedaní tejto otázky sa pre nás dovŕši idea *čistej* fenomenológie, ktorá sa ako taká ostro odliší od psychológie vôbec a špeciálne od deskriptívnej psychológie fenoménov vedomia. Až týmto rozlíšením sa definitívne ukončí stáročný spor o „psychologizmus“ – spor, ktorý vlastne nie je o ničom menšom než o pravej filozofickej metóde a o založení filozofie ako ozajstnej a prísnej vedy.

Pre začiatok tvrdíme: Čistá fenomenológia je vedou o *čistom* vedomí. To znamená, že čerpá výlučne z čistej reflexie, ktorá ako taká vylučuje akúkoľvek vonkajšiu skúsenosť, teda akékoľvek spolukladenie cudzích predmetov vedomiu. Psychológia je však vedou o psychickej *prírode*, a tým pádom o vedomí ako prírode alebo ako o reálnom diani v časopriestorovom svete. Čerpá z *psychologickej* skúsenosti, ktorá je apercepciou spájajúcou imanentnú reflexiu s vonkajšou skúsenosťou. Ak to rozvedieme bližšie, psychično je v psychologickej skúsenosti dané ako prírodné dianie. Pre psychológiu ako prírodnú vedu o duševnom živote sú osobitne zážitky vedomia animálnymi zážitkami, reálne kauzálnymi príveskami animálnych tiel. Aj psychológ síce potrebuje reflexiu na to, aby zážitky vedomia priviedol ku skúsenostnej danosti. Táto reflexia však nezostáva čistou reflexiou. Práve s objektívnym ponímaním zážitkov ako reálne prináležiacich k príslušnej animálnej telesnosti totiž dochádza k spojeniu reflexie s vonkajšou skúsenosťou. Na základe toho nie je psychologicky zakúšané vedomie už čistým vedomím – v dôsledku objektívneho výkladu sa samo vedomie stáva transcendentným, stáva sa udalosťou priestorového sveta, ktorý sa vo vedomí javí ako transcendentný.

Naproti tomu tiež existuje, a to je fundamentálny fakt, nazeranie v postoji čistej reflexie, v ktorom zostávajú všetky danosti prirodzeného postoja, čiže celá príroda, vyradené.

Vedomie sa v tomto prípade berie čisto ako ono samo spolu s jeho vlastnými zložkami, a pritom sa nekladie nijaké bytie transcendentné vo vzťahu k vedomiu.

Tematicky sa kladie iba to, čo poskytuje čistá reflexia, a kladie sa to tak abso-

lútne, ako sa to v tejto reflexii dáva spolu so všetkými imanentnými eidetickými momentmi a súvislosťami.

Už Descartes sa priblížil k odkrytiu čisto fenomenologickej sféry. Došlo k tomu v jeho slávnej úvahe, ktorá kulminovala veľakrát citovaným *ego cogito, ego sum*. Táto jeho úvaha však v podstate nepriniesla želané ovocie. Modifikáciou jeho metódy, očistením a konzekventným vykonaním toho istého, odhliadajúc pritom od všetkých karteziánskych cieľov, vzniká takzvaná *fenomenologická redukcia*: Je to metóda radikálneho očistenia fenomenologického poľa vedomia a udržania jeho čistoty od všetkých zásahov objektívnych skutočností. Uvažujme takto: Príroda, celok sveta časopriestorovej objektivity je nám neustále daný; javí sa nám v pokračujúcom trvaní, v prirodzenom postoji je už poľom našich prírodovedných skúmaní alebo našich praktických zámerov.

Niž nám však nebráni v tom, aby sme svoju vieru v skutočnosť, ktorú pritom neustále prežívame, takpovediac vyradili z hry. Lebo celkom všeobecne povedané, k podstate každej jednej viery, každého jedného, akokoľvek evidentného presvedčenia patrí určitá možnosť, že ich pozbavíme účinnosti. O tom, čo to znamená, sa môžeme poučiť zakaždým, keď preverujeme niektoré zo svojich presvedčení, eventuálne keď ho bránime voči námietskam alebo keď ho chceme nanovo zdôvodniť. Je možné, že o ňom pritom vôbec nepochybujeme. Voči danému presvedčeniu potom v celom priebehu jeho preverovania očividne meníme svoje správanie. Bez toho, aby sme sa ho nejako vzdávali, prestaneme ho vnútorne zdieľať; odopierame si považovať za pravdivé to, čo dané presvedčenie kladie ako pravdu. Veď práve na túto pravdu sa pýtame; nemali by sme ju teda počas tohto preverovania vopred pokladať za pravdu.

V prípade našej fenomenologicky čistej reflexie nejde o spochybňovanie a preverovanie našej viery v skutočnosť, ktoré sú vedomiu cudzie. Celkom slobodne však môžeme podobne vyradiť z hry oné vedomie skutočností, v ktorom je pre nás celá príroda daným bytím (Dasein). Kladieme si teda predsavzatie neprijímať žiadne skúsenostné presvedčenia a ani nijako nepoužívať žiadne zistenia pochádzajúce z objektívnej skúsenosti, pričom jediným účelom tohto predsavzatia je získať doménu čistého vedomia a udržať ju čistú.

Mimo hry tak ostáva skutočnosť celej materiálnej prírody, celá oblasť telesnosti vrátane môjho tela, teda tela mňa ako poznávajúceho.

Je jasné, že v dôsledku toho vyradíme z hry aj každú psychologickú skúsenosť. Ak totiž odmietame zaobchádzať s prírodou a telesnosťou vôbec ako s danou skutočnosťou, tak zároveň odpadá akákoľvek možnosť klásť nejaký zážitok vedomia ako niečo viazané na telo a patriace do prírody.

Čo zostalo po tomto radikálnom metodickom vyradení všetkých objektívnych skutočností? Odpoveď je jasná. Aj ak z hry vyradíme každú zakúšanú skutočnosť, predsa nám zostane nepochybne daný každý fenomén skúsenosti. A to platí pre celý objektívny svet. Nie je dovolené využívať *skutočnosť* objektívneho sveta, tá zostáva pre nás takpovediac v zátvorkách. Zostáva nám však celok fenoménov sveta, ktorý reflexívny pohľad uchopuje v jeho absolútnej identite (Selbstheit). Pretože všetky tieto zážitky, prostredníctvom ktorých sa svet konštituuje vo vedomí, ostávajú samy

osebe tým, čím boli.

Čo sa týka ich vlastného fenomenálneho obsahu, tieto zážitky nijako neutrpia, ak vyradíme z hry vieru v objektívnu skutočnosť; neutrpí tým ani reflexia, pokiaľ nahliadajúc uchopuje fenomény z hľadiska ich vlastnej podstaty: ba dokonca až tým získava svoju čistotu a celistvosť. Mimochodom, nestrácame tým ani vieru v objektivitu, vieru vlastnú jednoduchej skúsenosti a teórii skúsenosti: tematizujeme ju totiž ako zážitok, tak, ako je sama osebe, z hľadiska toho, čo v sebe skrýva ako zmysel a substrát svojho kladenia; pozeráme sa na ňu, analyzujeme jej imanentné charaktery, sledujeme jej možné súvislosti; v čistej reflexii študujeme, k čomu dochádza pri prechodoch k vyplňujúcemu nahliadnutiu, čo sa pri tom uchováva ako mienený zmysel, akú úlohu pritom zohráva plnosť nazerania, akú zmenu a obohatenie prináša tá takzvaná evidencia a ako dochádza k tomu, čo sa nazýva „dosahovanie objektívnej pravdy v nahliadnutí“. Týmto spôsobom môžeme metódou fenomenologickej redukcie (čiže v rámci vyradenia z hry každej transcendentnej viery) tematizovať teoretické, hodnotiace, praktické vedomie každého druhu, a to podľa všetkých objektívít, ktoré sa v ňom konštituuju. Tieto objektivity pritom berieme iba ako koreláty vedomia čisto podľa toho, „ako“ a „čo“ sú ich fenomény, ktoré možno prevziať z príslušných zážitkov a súvislostí vedomia. Veci prírody, ľudia a ľudské spoločenstvá, sociálne formy a výtvary, básnické a obrazové útvary, kultúrne diela každého druhu sa ako koreláty vedomia stávajú titulom pre fenomenologické výskumy: teda nie ako objektívne skutočnosti, tak, ako ich tematizujú príslušné objektívne vedy, ale s ohľadom na vedomie, ktoré pre príslušný subjekt konštituuje takéto predmetnosti v spočiatku máťúcej bohatosti štruktúr vedomia. Takže vedomie a ono vedomé – na jednej strane neohraničená rozmanitosť druhov vedomia a možných syntéz vedomia, na druhej strane nekonečné množstvo intencionálnych korelátov – to je to, čo nám po fenomenologickej redukcii zostáva ako pole čistej reflexie.

Pred prekročením tohto poľa nás však chráni metodický index, ktorý si každá objektívna viera vynárajúca sa vo vedomí uchováva od začiatku, a to práve vďaka metóde fenomenologickej redukcie. Tento index na nás takpovediac volá: Nezdíelaj tieto viery, neupadni do postoja objektívnej vedy, ostaň pri čistom fenoméne! Tento index v najvšeobecnejšom ponímaní, samozrejme, vyraduje aj platnosť samotných objektívnych vied, medzi nimi aj psychológie. Vďaka nemu sa všetky vedy premenia na fenomény vedy a ako také preň tvoria veľké témy.

Len čo však začneme pokladať nejakú objektívnu vetu, aj keby to bola tá najnepochybnejšia pravda, za platnú pravdu a začneme ju používať ako premisu, opúšťame pôdu čistej fenomenológie. Potom už stojíme na objektívnej pôde a namiesto fenomenológie pestujeme skôr psychológiu alebo inú objektívnu vedu.

Toto radikálne vyradenie prírody je, pravdaže, v ostrom rozpore s našimi hlboko zakorenenými skúsenostnými a myšlienkovými zvyklosťami. No práve preto je potrebné s plným vedomím vykonať fenomenologickú redukciu, ak vôbec má byť vedomie vo svojej čistej imanencii systematicky preskúmané.

* * *

Tu sa však vynárajú nové pochybnosti. Je čistá fenomenológia ako veda skutočne možná? A ako? Po vyradení nám ostáva čisté vedomie. Tým sa však ocitáme v neustálom toku nikdy sa neopakujúcich fenoménov. Aj keby boli nepochybne dané v reflektovanej skúsenosti, púha skúsenosť nie je veda. Ak má poznávajúci v skutočnosti len svoje uplyývajúce fenomény a každý iný poznávajúci subjekt – jeho telesnosť i jeho zážitky – zostane vyradený, ako bude skúsenostná veda vôbec možná? Veda nemôže byť solipsistická. Musí platiť rovnako pre každého zakúšajúceho.

Ak by skúsenostná veda bola jediným možným druhom vedy, potom by sme nazaj boli v zlej situácii. Odpoveď na položenú otázku totiž vedie k najhlbším a ešte nevyriešeným filozofickým problémom. Čistá fenomenológia však nebola založená ako skúsenostná veda a čistota, podľa ktorej sa nazýva, nie je len čistotou reflexie, ale je zároveň úplne inou čistotou, s ktorou sa stretávame pri názvoch iných vied.

Hovoríme tu vo všeobecnosti a jasne o čistej matematike, čistej aritmetike, čistej geometrii, čistej náuke o pohybe a pod., o vedách, ktoré tiež ako apriórne kladíme do protikladu k vedám vychádzajúcim zo skúsenosti a indukcie, akými sú napríklad prírodné vedy. V tomto zmysle sú čisté alebo apriórne vedy očistené od všetkých tvrdení o empirickej skutočnosti. Podľa svojho vlastného zmyslu majú namiesto skutočností do činenia s ideálnymi možnosťami a s čistými zákonmi, ktoré sa na ne vzťahujú. Naproti tomu sú skúsenostné vedy sú vedami o faktickej skutočnosti (ktorá je ako taká daná prostredníctvom skúsenosti).

Tak, ako čistá analýza nehovorí o skutočných veciach a ich faktických veľkostiach, ale skúma podstatné zákony prináležiace k podstate možných veľkostí vôbec, alebo tak, ako sa čistá geometria neviaže na skúsenostne pozorované tvary, ale sleduje vo voľne konštruujúcej geometrickej fantázii možné tvary a ich premeny a zisťuje ich eidetické zákony, *presne* tak isto chce čistá fenomenológia preskúmať *rišu čistého vedomia a jeho fenoménov* z hľadiska čistých možností a zákonov, nie podľa faktického bytia. A skutočne, len čo sa udomácnime na pôde čistej reflexie, natíska sa názor, že aj tu spadajú čisté *možnosti* vedomia pod ideálne zákony. Tak napríklad to, že čisté fenomény, v ktorých sa nejaký možný *priestorový objekt* prezentuje vo vedomí, majú svoj apriórny pevný systém nevyhnutných útvarov, ktorým je nevyhnutne viazané každé poznávajúce vedomie, ak vôbec má byť schopné nazerať veci v priestore. Takto teda idea priestorovej veci *a priori* predpisuje možnému vedomiu priestorovej veci pevné pravidlo, ktoré možno sledovať v nazeraní a podľa typiky fenomenálnych útvarov previesť na čisté pojmy. A to isté platí aj pre *každú* vyššiu kategóriu predmetností. Výraz *a priori* teda nie je pláštikom zakrývajúcim nejaké ideologické výboje, ale znamená presne to, čo znamená „čistota“ matematickej analýzy alebo geometrie.

Nemôžem tu, pochopiteľne, ponúknuť viac než túto pomocnú analógiu. Bez namáhavej práce nemôže nikto získať konkrétnu a úplnú predstavu o spôsobe čisto matematického výskumu a o bohatstve nahliadnutí, ktoré vďaka nemu dosahujeme. Konkrétne porozumenie fenomenologickej vede si vyžaduje prenikavú prácu, ktorú nemožno dostatočne nahradiť žiadnou všeobecnou charakteristikou. To, že sa táto

námaha opláť, je zrejmé z jedinečného vzťahu fenomenológie na jednej strane k filozofii a na druhej strane k psychológii. Okamžite jasný je predovšetkým obrovský význam čistej fenomenológie pre konkrétne fundovanie *psychológie*. Ak vedomie vôbec spadá pod eidetické zákony podobne, ako priestorové veci spadajú pod zákony matematiky, potom musia byť tieto eidetické zákony pri skúmaní fakticít ľudského a zvieracieho vedomého života veľmi plodné.

Čo sa však týka filozofie, tu postačí poukázať na to, že *všetky teoretické problémy rozumu*, problémy takzvanej *kritiky* teoretického, hodnotiaceho, praktického rozumu, *sa plne týkajú podstatných súvislostí*, ktoré panujú medzi teoretickou, axiologickou alebo praktickou objektivitou na jednej strane a vedomím, v ktorom sa táto objektivita imanentne konštituuje, na strane druhej. Je ľahké preukázať, že až na pôde fenomenologicky čistého vedomia a až v rámci čistej fenomenológie môžu byť všetky teoretické problémy rozumu prísne vedecky formulované a potom môžu byť vo svojej systematickej súvislosti skutočne vyriešené.

Na cestu prísnej vedy môže kritiku rozumu, a tým aj celú filozofiu priviesť iba *skúmanie názorne čerpajúce* z fenomenologických daností, a nie nejaké myslenie tryskajúce z verbálnych pojmov alebo akási hra nenázorných konštrukcií.

Filozofi však stále až príliš radi zvrchu kritizujú namiesto toho, aby veci študovali a porozumeli im zvnútra. Voči fenomenológii sa častokrát správajú tak ako Berkeley (inak geniálny filozof a psychológ) pred dvesto rokmi voči novozaloženému infinitezimálnemu počtu. Na základe svojej ostrej logickej, pritom však povrchnej kritike veril v svoju schopnosť dokázať, že táto matematická analýza je niečo zbytočné, zavesené vo vzduchoprázdne, že je to len prázdna hra s abstrakciami. Je však celkom nepochybné, že táto nová a nanajvýš plodná fenomenológia taktiež prekoná všetok odpor a nepochopenie a naplno sa rozvinie – rovnako, ako to dokázala aj matematika infinitezimálnych veličín, taká cudzia svojim súčasníkom, alebo ako Galileiho exaktná fyzika vo vzťahu ku geniálne nejasnej renesančnej filozofii prírody.

Z nemeckého originálu E. Husserl: „Die reine Phänomenologie, ihr Forschungsgebiet und ihre Methode.“ In: *Tijdschrift voor Filosofie* 38, 1976, s. 363 – 378 preložil *Fedor Blaščák*.